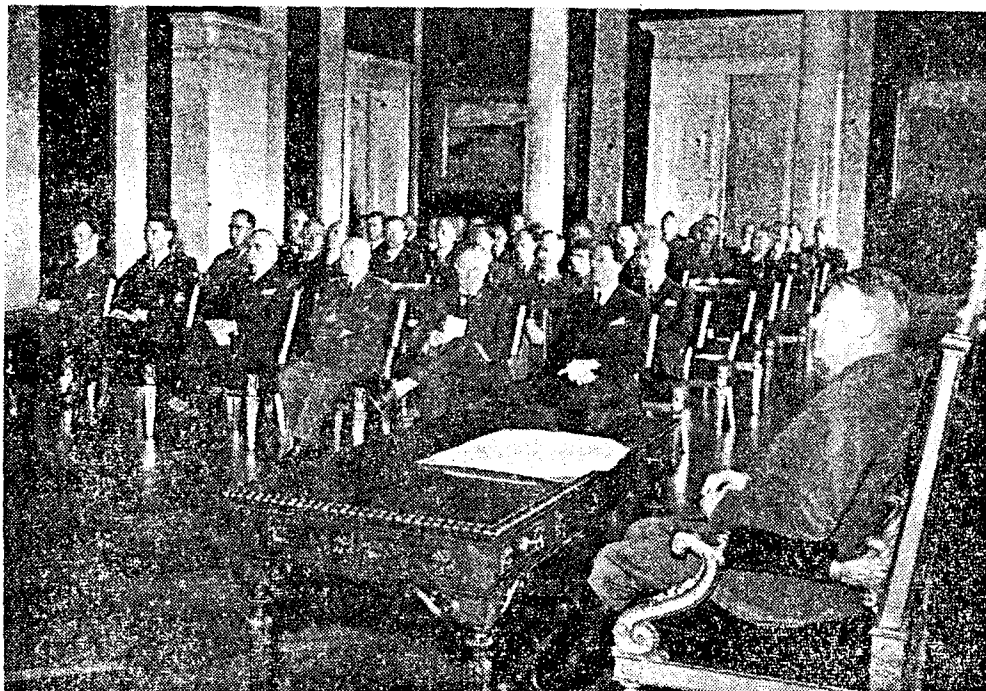

QUISLING OG TERBOVEN

Tyren og hyenen

Av dr. philos. H. O. CHRISTOPHERSEN

103033

Hitler kom på en måte i takknemlighetsgjeld til Quisling, fordi han var klar over at invasjonen i Norge neppe ville ha blitt suksess uten hans hjelp. — Bildet viser Quisling i ministermøte på slottet.

Det fortelles om en slagferdig predikant at han engang satt og olte seg på en benk mellom de pokalyptiske slag. En påtrengende mannsperson kom bort til ham og egynte å snakke. Predikanten ble ynlig irritert, men den fremmede a seg ikke. Til slutt presenterte lageånden seg, og tilføyde: «Hvem r så De?» «Jeg,» svarte den sitende, «er evangelisten Lukas, som anligvis avbildes ved siden av en r!»

Tyren i dagens parabel er Quisling. Hyenen er Terboven. For den jennomsnittlige nordmann romtet disse to navn under krigen all verdens dårskap og uhygge. De od for et hatet og hånet, men umtidig fryktet makkerskap, et ags offisielt «Murder Inc.» hvis edrighet var uten grense. Folk est slo de to ondskapens representanter i hartkorn. De viste frem rskjellige utsider av samme sak, ir djevelens eget Janus-hode.

Få hadde blkk for de «finere» iftninger i deres karakter. Man så bare hva de hadde felles, ke det som skilte dem. Begge

var i folks øyne mer eller mindre intelligente utøvere av den samme djevelske tvang, den samme utpekulerte terror. Det eneste man fra første stund av så noenlunde klart, var at Terboven var langt den farligste av dem.

Nå vet vi at makkerskapet mellom dem var meget prekäert. De passet på ingen måte til hverandre som hansken til hånden. Forholdet var til tider spent til bristepunktet. Det kunne ha vært av betydning for vår kamp om vi hadde hatt bedre peiling på den tautrekking mellom dem som uopp-hørlig fant sted.

Efterhvert ble man nok klar over at det eksisterte et motsetningsforhold. Man kunne trekke visse slutninger av ting som skjedde, ting som var åpenbare for hele det norske folk. Allikevel må man si at spenningen mellom de to — og mellom quislinger og tyskere i det hele — tiltrakk seg mindre oppmerksomhet enn man kunne ha ventet. Man var nå engang i krig, og det gjaldt fremfor alt å holde fremmen all

yringer. Den lar seg aldri helt doyve. Jo lenger den holdes nede, jo voldsommere blir dens potens. Lord Actons berømte dictum om makten som korrumpere, og om den absolutte makt som korrumpere absolutt, er riktig så langt det går. Men det må tilføyes at en slik makt til syvende og sist spiser seg selv opp innenfra. Den råtner, som dikteren Swift engang sa om seg selv, fra toppen og nedover.

Denne lærdom, som bekreftes av alt som er blitt bragt til torvs efter krigen, bør aldri glemmes. Den lar oss skjonne at enhver frihetskamp har visse dialektiske muligheter som ikke alltid blir forstätt når indignasjonspessimismen og korstogjubelen er på koken. I kritiske tider er det alltid vanskelig å holde hodet kaldt og kruttet tort. Det er mulig at vi kunne ha tjent på å være litt kaldere enn vi oftest var under krigen. Kanskje vi også kunne ha arbeidet mer effektivt dersom vi hadde optrådt med litt mer

Handwritten notes at the bottom of the page, including the number '103033' and some illegible scribbles.

oppsett. Men ikke mindre tid til å granske hjerter og nyrer hos motparten.

Efterkrigstidens historikere har trukket frem et imponerende materiale til belysning av det indre spenningsforhold mellom hovedaktørene på fiendesiden. Dette materiale er fascinerende, det engasjerer både granskeren og menigmann. Men det var stort sett ukjent under krigen og spilte følgende bare en underordnet rolle i vår vurdering av motparten. For oss som lever og reflekterer idag, 25 år etter det store débâcle, bekrefter dette materiale på en eklatant måte den påstand at enmanns diktaturet, både praktisk og prinsipielt, er en umulig styreform — i det lange løp.

Det hitlerske styre var resultatet av en jernhård sentralisering oppnådd gjennom raskt på hverandre følgende etapper. Alt toppet seg til i førerens person. Systemet kunne ikke funksjonere uten at han holdt alle tråder fast i sin hånd. Men selv en diktator med Hitlers hensynsløshet og sinnssyke overtro på seg selv, er nødt til å støtte seg til andres råd og ekspertise. I en viss utstrekning blir han et bytte for faglig funderede utredninger, hvis etterrettelighet han ikke har noen mulighet for å prøve. Det moderne samfunn er for komplisert til å være én manns eie. Særlig gjelder dette i krig, da et nytt sett problemer reiser seg på toppen av dem som normalt forekommer.

Hitler kom kanskje nærere enn noen annen til å være en *reell* enehersker over millioner av menneskers skjebne. Men selv ikke han kunne i sine nærmeste omgivelser unngå de meningskonflikter som er en naturlig følge av den kompliserte virkelighet diktaturet — lik alle andre styreformer — skal mestre. I mange tilfelle kunne han med intuitiv sikkerhet skjære gjennom rådgiveres og fagfolks synspunkter. I andre kunne han med fordel spille sine medhjelpere ut mot hverandre. Men i visse tilfelle var det ikke til å unngå at han ble et bytte for skiftende innflydelser.

Heri ligger diktaturets prinsipielle utilstrekkelighet. Det fins dialektiske motsetninger som det må sette seg overskrevet på, men så hender det at det forskrever seg. Motsetningens lov er mennesketankens fundamentale prinsipp. Den regjerer også langt på vei de menneskelige lyster og viljes-

hjemme som et sjakkspill. Det begynte med raske og bolde trekk med offiserene. Springere, løpere og tårn ble bragt i aksjon. Etter hvert ble trekkene forsiktigere. Det ble et systematisk spill med bondene, et spill som hadde stor kumulativ virkning. Til slutt kom den feiende finale, da de store brikker igjen kom til aktiv utfoldelse. Det første krigsåret hørte til begynnerfasen. Det var ennå springertrekkenes tid på det politiske sjakkbrett.

Det norske spørsmål var tydeligvis et av de spørsmål hvor Hitler i noen grad lå under for skiftende påvirkninger. Han var til å begynne med ikke særlig begeistret for det hasardiøse foretagende som førte til den 9. april i Danmark og Norge. Men han ble raskt overbevist, og en av dem som hadde sin finger med i dette spill, var Quisling. Da invasjonen ble en suksess, kom Hitler på sett og vis i en slags takknemlighetsgjeld til Quisling, som han ellers neppe har estimert særlig høyt. Dette forklarer i noen grad den tyske vippepolitikk i Norge hva det gjensidige forhold mellom Quisling og Terboven angår. Hva den ene tapte på «gungorna», gjenvant den andre på «karusellen».

Den første uke av okkupasjonen stod i tyrens tegn, de følgende fem måneder i hyenens. Utover høsten 1940 gjorde tyren seg atter gjeldende, indirekte og uten nevneverdig hell. Våren og sommeren 1941 var på nytt hyenens tid. Det begynte med Goebbels' besøk i slutten av november 1940 og steg mot en klimaks gjennom Himmlers besøk i januar og mai 1941 og Heydrichs i begynnelsen av september. Terroren, som munnet ut i unntagelsestilstanden, begynte å vise sitt grinende ansikt.

På forsommeren 1941 ble det klart hvor det bar hen. Alle forhåpninger om å komme på anstendig talefot med tyskerne var, etter reaksjonen på organisasjonenes protest, brustne illusjoner. Man måtte for alvor begynne å bu seg på kampen under jorden. Ville det norske folk tåle påkjenningen? Det hadde greid seg ganske bra gjennom quislingenes nokså tåpelige desember-terror året i forveien. Ville det også berge seg over den bølge av tysk terror som nå begynte å reise seg? Dette var et åpent spørsmål. Vi hadde ennå ingen erfaring for i hvor,

Terboven og Quisling

Dr. philos. H. O. Christophersen

Opplysningsvesenetsvesen 19. sept. 1966